

філактика преступлений», а также возможности административной процедуры по профилактике преступлений в сфере служебной деятельности.

The article is devoted to administrative procedure and its possibilities concerning crime prevention research. The essence of such definitions as «administrative procedure» and «crime prevention» is determined. Possibilities of administrative procedure in crime prevention in the sphere of officials' activity are considered.

УДК 343.7

Д. А. САФОНОВ,
*викл. каф. криміналістики, судової
медицини та психіатрії ННПФСД
ХНУВС*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ТА ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ ЯК ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНІВ

Чинним законодавством передбачена кримінальна відповідальність за самовільне використання електричної та теплової енергії (ст. 188¹ КК України), однак у діяльності правоохоронних органів виникають проблеми розслідування даного виду злочину. Це пов'язано з тим, що предметом такого злочину є майно, що не має фізичного та матеріального втілення.

Предмет, на який направлене проти-правне посягання у злочинах, пов'язаних із викраданням електричної та теплової енергії, є не тільки одним з основних елементів складу злочину, передбаченого ст. 188¹ КК України, але і входить до предмета доказування з тими особливостями, що характерні для розслідування саме даної категорії злочинів.

Електрична та тепла енергія як предмет злочину та вплив їх особливостей на розслідування на сьогодні науковцями практично не досліджувались. Водночас властивості предмета суттєво впливають як на кваліфікацію діянь, так і на процес їх розслідування. Тому актуальним науковим завданням є розгляд кримінально-правових та криміналістичних особливостей електричної та теплової енергії як предмета злочину, що є метою даного дослідження.

У криміналістичній характеристиці злочину, передбаченого ст. 188¹ КК Укра-

їни, енергія як предмет дослідження потребує повного та об'єктивного аналізу. Це пов'язано з її особливостями, які слід розглядати у двох наукових площинах. По-перше, необхідно визнати електричну та теплову енергію різновидом майна, що незаконно вилучається особою. По-друге, слід визначити специфічні властивості енергії, які обумовлюють способи викрадення і відповідні сліди. Адже властивості предмета злочину зумовлюють не тільки способи самовільного використання енергії, але й утворюють інформаційну картину за слідами, що залишилися на місці скоєння злочину.

У першій – правовій – площині предмет злочинного посягання повинен досліджуватися за допомогою криміналістично інтерпретованої кримінально-правової характеристики з метою вирішення питання про віднесення електричної та теплової енергії до предмета злочину, для того щоб правильно класифікувати делікт та визначити чіткий напрямок розкриття та розслідування даного різновиду викрадення майна.

Більшість фахівців із кримінального права не визнає електричну та теплову енергію реччю матеріального світу в науці кримінального права не отримало підтримки вчених. На наш погляд, це пов'язано з існуванням догматичного положення про

те, що будь-яка крадіжка можлива тільки за наявності матеріальної речі, яка є візуально визначеною та має фізично сформовану структуру і, відповідно, є предметом злочину. Проти визнання електричної та інших видів енергії предметами злочинів у різний час виступали Д. М. Азаров, М. І. Загородніков, В. І. Касинюк, С. Ф. Кравцов, В. М. Кудрявцев, А. А. Музика, В. О. Навроцький та В. В. Сташис.

Так, В. І. Касинюк дотримувався точки зору, згідно з якою предметом розкрадання вважається майно, яке знаходиться в соціалістичних фондах, причому його можна виділити з цього фонду, зокрема, вилучити і безвідплатно обернути на користь окремих громадян. У результаті винна особа має можливість розпорядитися таким майном на свій розсуд (продати, подарувати і т. ін.). За своїми фізичними властивостями гаряча вода, природний газ, що надходить по трубах, та електроенергія не мають цих властивостей: вони не можуть бути виділені, відособлені громадянами як річ, предмет матеріального світу; вони не існують окремо від газового родовища або електростанції і не можуть бути віднесені до матеріальних цінностей, що належать окремим громадянам. Саме тому газ та електроенергія не викрадаються, а лише використовуються громадянами як джерела тепла, світла, що в міру надходження (подачі) споживаються, витрачаються [3, с. 163].

Водночас М. О. Гельфер, А. П. Козлов, Є. В. Лащук, О. Є. Радутний, Є. Л. Стрельцов вважають, що предметом злочину можуть бути не тільки речі матеріального світу.

Так, М. О. Гельфер стверджував, що оскільки під час виробництва електричної та іншого виду сплачуваної енергії витрачається праця, споживаються великі матеріальні кошти. Електрична та інші види енергії знаходяться в особливому державному фонді, викрадення їх призводить до зменшення цього фонду та потребує витрат на його відновлення. Крім того, автор вважає, що електроенергія та інші види енергії, за користування яких держава

встановлює певну плату, має всі ознаки предмета злочину при викраденні: вона здатна задовольнити матеріальні та духовні потреби суспільства й окремого громадянина, у виробництво цієї енергії вкладена праця, енергія має певну економічну вартість і знаходиться на особистому рахунку фонду держави. Незаконне використання енергії з фонду держави призводить до завдання матеріальної шкоди [4, с. 48 – 49]. Професор Є. Л. Стрельцов також при кваліфікації злочину, передбаченого ст. 188¹ КК України, визнає предметом злочину електричну та теплову енергію [5, с. 145].

В енциклопедично-довідковій літературі поняття «енергія» (від грец. *Energeia* – дія, діяльність) тлумачиться як загальна кількісна міра різних форм руху матерії [6, с. 438].

Визначення «електрична енергія» широко використовується у техніці та повсякденному житті позначення енергії, що передається електростанцією до електричної мережі або отриманої з мережі споживачем. У свою чергу, електричний струм є упорядкованим рухом електричних часток [6, с. 44]. Він зумовлює ініціювання та передачу електричної енергії до пункту її споживання.

Теплова енергія також вважається різновидом енергії, але має інші якісні показники, пов'язані з процесами теплообміну та кількістю теплоти, отриманої чи переданої системою при теплообміні [7, с. 341]. Термін «теплота» у довідковій літературі тлумачиться як кінетична частина внутрішньої енергії речовини, що визначаються інтенсивним, хаотичним рухом молекул та атомів, з яких ця речовина (теплоносії) складається. Теплоносії слід вважати носіями теплової енергії, тому що це середовище, в якому відбувається передання теплоти від більш нагрітого тіла до менш нагрітого. Теплоносіями вважаються різновиди газу, вода, пара, рідкі метали та інші речовини [8, с. 454].

На законодавчому рівні у законах України «Про електроенергетику» та «

Про теплопостачання» терміни «електрична» та «теплова» розглядаються у зв'язку з економічною ознакою предмета злочину. Енергія – це електрична чи теплова енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу [1]. Теплова енергія – товарна продукція, що виробляється на об'єктах сфери теплопостачання для опалення, підігріву питної води, інших господарських і технологічних потреб споживачів, призначена для купівлі-продажу [2].

Для об'єктивного визначення електричної та теплової енергії як товарної продукції слід дати визначення термінів «товар» та «послуга». У довідково-інформаційній літературі товар визначається як продукт праці, вироблений для продажу. Товар має певні властивості: споживчу вартість та вартість. Споживча вартість – це здатність речі задовольнити людську потребу, тобто користь речі. Вартість як друга властивість товару – це суспільна властивість, що показує суспільний характер праці товаровиробника.

Що стосується послуги, то вона визначається як: а) форма невиробничої праці, а саме соціально-економічні відносини, яка відображає споживання прибутку; б) визначена доцільна діяльність, що існує у формі корисного ефекту праці [8, с.624]. Таким чином, вироблена для продажу енергія не відповідає визначенню послуги.

Для того, щоб виробити достатню кількість певного продукту, який потім буде мати властивості товару – визначену ціну за одиницю продукції, корисні властивості, попит на продукцію – виробник витрачає велику кількість ресурсів. До них належать людська праця, природні ресурси, час, необхідний на вироблення продукції, матеріальні витрати на обладнання та амортизаційні фонди. До послуги ж можна віднести тільки процеси, пов'язані з доставлянням цього товару до споживачів та забезпечення умов для споживання цієї продукції.

Криміналістичний аспект вивчення

електричної та теплової енергії як предмета злочинного посягання залежить від їх властивостей, що впливають на способи посягання на них, відповідно на слідову картину та інші елементи криміналістичної характеристики злочинів, що розглядаються. Такими властивостями є: 1) специфічні процеси вироблення та зберігання; 2) особливості транспортування; 3) складність контролю; 4) джерело небезпеки; 5) слідоутворення.

1. Специфіка процесів вироблення та зберігання електричної та теплої від енергії. Виробництво даних видів енергії належної якості, транспортування її до споживачів та її споживання ними здійснюється протягом одного проміжку часу, при цьому обминається такий вид діяльності, як накопичування та зберігання цього товару. У зв'язку з цим, злочинна діяльність із вилучення «енергетичного майна» з мереж постачальника може здійснюватися в умовах необмеженого надходження її через лінії електрозв'язку та теплоносії.

2. Особливості транспортування енергетичної продукції й можливість вільного доступу до неї. Розвинута мережа ліній електрозв'язку та тепломереж знаходиться в умовах вільного доступу для населення. Це обумовлюється економічними та технологічними особливостями використання електричної та теплової енергії.

Електрична енергія транспортується від джерела її вироблення по дротах високої напруги до розподільних станцій, які, у свою чергу, розподіляють її між населенням по лініях електропередач, закріплених на електроопорних стовпах. Оскільки потік заряджених часток рухається по дротах ліній електрозв'язку хаотично, вилучити електричну енергію можна, лише під'єднавшись до дротів ліній високої напруги та за наявності замикаючого пристрою (розетки).

Транспортування теплової енергії здійснюється за допомогою теплопроводу, який являє собою герметичну циліндричну магістраль, що заповнена постійно рухомих потоком речовини (теплоносія).

Споживання теплової енергії можливе тільки після з'єднання з розподільною тепловою мережею через розгалуження.

За способом прокладання розрізняють підземні та наземні теплові мережі. Підземні теплові мережі прокладаються у каналах та колекторах; їх використовують зазвичай у містах та селищах. Наземні використовують переважно на території промислових підприємств та за містом.

3. Складність контролю за споживанням електричної та теплової енергії. Специфічність даного виду продукції полягає в тому, що за якісними характеристиками (електрична енергія – за постійним рухом заряджених часток, тепла енергія – за постійним рухом теплоносіїв) неможливо відслідкувати їх місце перебування. Це створює суттєві труднощі для органів з енергетичного контролю у здійсненні нагляду за режимами споживання електричної та теплової енергії і встановлені кількості незаконно спожитої енергії.

Це пов'язано з технічними чинниками, а саме відсутністю замикання в електричному ланцюгу, тому що електрична енергія виникає, тільки якщо є електроприймачі.

Теплова енергія, залежно від середовища, постійно змінюється під час теплообмінних процесів, відбувається її трансформація. Слід урахувати й те, що відповідно до законодавства України «Про тепlopостачання» тепла енергія може бути товарною продукцією, якщо на момент отримання споживачем її температура становить не менш як 18 С° градусів вище нуля. Тому проблема встановлення відповідності теплової енергії її якісним характеристикам також є не вирішеною.

4. Джерело підвищеної небезпеки. Електрична енергія є джерелом підвищеної небезпеки та спроможна вразити електричним струмом, тому на місці вчинення злочину можна виявити особу, яка намагалася протизаконно під'єднатися до електричної мережі, не тільки за ураженими електрострумом ділянкам тіла, але й за супутніми тілесними пошкодженнями, наприклад, унаслідок падіння зі стовпа лінії електропередач. Також підключення

до електричних мереж із порушенням правил електротехніки, як наслідок – коротіння дроту та замикання струму у місцях з'єднання дротів, призводить до утворення займання та пожеж, а також до спричинення матеріальної шкоди та загибелі людей. Тому слід ретельно з'ясовувати обставини виникнення пожеж, оскільки причиною займання може бути спроба самовільного використання електричної енергії.

5. Слідоутворення як результат споживання електричної або теплової енергії. За своїми властивостями, як було зазначено вище, електрична енергія є специфічною формою матерії з відмінними від інших предметів злочинів якісними характеристиками. Це обумовлює не тільки спосіб та обставини, при яких здійснюється самовільне використання електричної енергії, але й матеріальні утворення, які залишаються внаслідок такої діяльності. Дуже часто ознаками самовільного підключення до електромережі є перепад напруги в мережі. Це обумовлено тим, що особа, яка намагається незаконно під'єднатися, має спочатку відключити електропостачання і вже після цього проводити з'єднання. Результатом такої діяльності будуть термічні сліди в місцях під'єднання дротів до комутаційного апарату, плавлення електричних запобіжників, ізоляція дротів тощо. Отже, електрична енергія може утворювати сліди термічної дії та продукти згорання на поверхні, що її оточує.

Підсумовуючи викладене, треба наголосити на складності дослідження електричної та теплової енергії як предмета злочинного посягання, тому що на сьогодні в науці кримінального права та криміналістики немає єдиної загальноприйнятої точки зору. У свою чергу, це обумовлює відсутність методичної бази та створених на її підґрунті рекомендацій із розкриття та розслідування даного виду злочинів. Тому ми вважаємо за необхідне визнати електричну та теплову енергії предметом злочину, передбаченого ст. 188¹ КК України. Крім того, доцільно дослідити особливості електричної і теплової енергії з

метою подальшого відокремлення слідів злочинів та інших елементів їх криміналістичної характеристики.

Подальші розвідки мають бути спрямовані на визначення ознак теплової та елек-

тричної енергії та взаємозв'язків між способами, слідами та іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів, шляхом вивчення та узагальнення слідчо-судової практики.

Література

1. Про електроенергетику [Текст]: закон України від 23 червня 2005 року № 2711-IV // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1.
2. Про теплопостачання [Текст]: закон України від 2 червня 2005 року № 2633 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 28.
3. Касынюк В. И. Уголовная ответственность за незаконное пользование газом и электроэнергией [Текст] / В. И. Касынюк // Актуал. пробл. юрид. науки на этапе развитого социализма: Крат. тез. докл. и науч. сообщ. респ. науч.-практ. конф. (Харьков, 16-18 октября 1985 г.). – Харьков, 1985. – С. 162 – 163.
4. Гельфер М. О квалификации незаконного пользования электрической и другой энергией / М. О. Тельфер // Соц. законность. – 1983. – № 8. – С. 48 – 49.
5. Стрельцов Е. Л. Уголовное право Украины: Общая и Особенная части [Текст]: Учеб. / Е. Л. Стрельцова. – Х.: ООО «Одиссей», 2002. – 278 с.
6. Електрична енергія [Текст] // Велика енциклопедія: В 62 томах. – Т. 50. – М.: ТЕРРА, 2006. – 592 с.
7. Теплоота [Текст] // Велика Радянська Енциклопедія : у 30 томах. – Т. 25-26 - М.: Радянська енциклопедія / Гл. ред. А. М. Прохоров, 1977. – 24 с.
8. Тепловая энергия [Текст] // Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1999. – 944 с.: ил., 2 л. цв. ил.

УДК 351.85

С. В. ШЕСТАК,
здобувач ХНУВС

ОБМЕЖЕННЯ НЕДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ НАД ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Загальновизнаним у сучасній теорії і практиці державотворення є положення про необхідність ефективного контролю суб'єктів громадянського суспільства за діяльністю органів держави. Механізми недержавного контролю в демократичному суспільстві є важливим доповненням системи стримувань і протигаг між гілками державної влади. Питанням цивільного (громадського) контролю в останні роки присвячено значну кількість досліджень, зокрема, праці В. Гаращука, В. Гуславського, І. Зеленського, О. Сушинського, Н. Череміської та багатьох інших учених.

Безумовно, розвинутий недержавний контроль над державними, зокрема, правоохоронними органами, є важливим надбанням демократії, проявом прозорості, відкритості влади. Втім, можна погодити-

ся з В. С. Гуславським, який зазначає, що зараз складається враження, що заради встановлення демократичного контролю над силовими структурами ми здатні пожертвувати своєю безпекою. Усі забули, що демократичний контроль – це лише засіб, а мета – безпека: громадська, національна, безпека громадянина [1, с. 20]. На цьому ж наголошує і Ю. Гаврилов, підкреслюючи, що контроль над діяльністю правоохоронних органів не може розглядатись як самоціль, у його впровадженні не повинно бути популістських заходів, інакше це може паралізувати роботу правоохоронних органів [2, с. 45].

Отже, на наше глибоке переконання, недержавний контроль у правоохоронній сфері повинен здійснюватися в чітко окреслених межах. Метою даної статті є